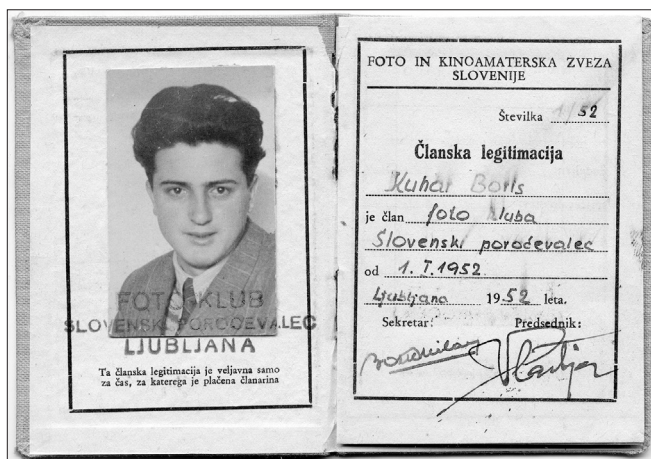

Izkaznica foto kluba Slovenskega poročevalca za leto 1952 (dokumentacija SEM).

Boris Kuhar pred sušilnico sadja v Gradežu (foto: Iztok Ilich, 11. 11. 2013).

BORIS KUCHAR, NOVINAR SLOVENSKEGA POROČEVALCA Leto 1953

Osnovna značilnost sodelovanja Borisa Kuharja s *Slovenskim poročevalcem* leta 1953 je veliko povečanje števila prispevkov v primerjavi z leti 1949–1952.¹ Kaže, da so postale njegove obveznosti do časnika bolj redne, pa tudi uredništvo mu je po štirih letih neformalnega »pripravniškega« obdobja očitno bolj zaupalo. Ker je dokazal, da se zna približati sogovornikom in z njimi vzpostaviti pristen stik, je ostal poročevalec s terena, in to ne le v Sloveniji, temveč v celotni Jugoslaviji. Občasno so mu dodelili prostor tudi za objavo za *Poročevalca* dokaj nenavadnih raziskovalnih projektov, kot je bila Povest brez konca, ki si jih je najbrž izbral sam.

*

Med temami, ki jih je leta 1953 obravnaval *Slovenski poročevalec*, jih je nekaj (vsaj po naslovih sodeč, npr. Še je čas, da rešimo naše sadjarstvo ali Volk – težko vprašanje) zelo podobnih današnjim, pri čemer je bila kritična ost takrat uperjena drugam. Velik pretres in obenem medijsko »pokrit« dogodek je bila smrt Borisa Kidriča. Močno poudarjena je bila kritika ravnanja italijanskih oblasti s Slovenci v coni A Svobodnega tržaškega ozemlja in še bolj v Benečiji, ki po podpisu mirovnega sporazuma z Italijo v Parizu (1947) za zmagovite zaveznike niti ni bila predmet razprav, komu naj pripade. O veliki zaskrbljenosti jugoslovanske strani pričajo članki Megle nad Beneško Slovenijo,

Čuden sklep Zavezniške vojaške uprave v Trstu – Globa petih lir za vsako izgovorjeno slovensko besedo, Bratov v Trstu ne bomo pustili prodati fašističnim zverinam ter na drugi strani Nihče ne bo strl naših živih mejnikov na Rabi itn. Med notranjepolitičnimi temami so bili pogosti slavonspevi JLA in predsedniku Titu: Krepitev jugoslovanske ljudske armade je tudi krepitev vseh miroljubnih sil sveta, Vse naše ljudstvo pozdravlja izvolitev maršala Tita za predsednika republike ipd. Najodmevnejša dogodka sta bila Stalina zadela možganska kap in Stalin je umrl – komentarji so sledili šele čez nekaj tednov, npr. Jugoslavija kot celota je doživela v svetu ogromno zmago nad Sovjetsko zvezo – ter Boji v Koreji so ponehali, čeprav je bila pot do mirovnega sporazuma še dolga.

Za vsaj nekaj protiteži politiki so poskrbele lažje vsebine na novi sobotni strani Sodobna žena, kot so bile Počitniška garderoba, Beseda o pričeski, O umetnosti oblačenja, Negovane roke ... in zdrave noge kljub napornemu gospodinskemu delu ipd. Junija je *Slovenski poročevalec* dobil še popoldansko izdajo, ki je poleg ponatisov pomembnejših jutranjih člankov prinašala dnevne novice.

*

S področja etnologije je bil pomemben prispevek, objavljen ob jubileju Borisa Orla (2. 3.), v katerem je Milko Matičetov med drugim zapisal:

¹ To obdobje je predstavljeno v GSED 59/2, 2019, 161–168.

Boris Kuhar v 50. letih (dokumentacija SEM).

Ravnatelj Etnografskega muzeja v Ljubljani Boris Orel praznuje v ponedeljek svoj petdeseti rojstni dan. Kaj vse so mu 2. marca 1903 v Brnci na Koroškem »rojenice vmerile«, je seveda še prezgodaj govoriti. Jubilant je namreč poln lepih, drznih načrtov. Saj je pravzaprav šele po osvoboditvi, ko mu je bilo zaupano vodstvo Etnografskega muzeja, dobil priložnost, da uveljavi svoje bogato strokovno znanje in zlasti svoje organizatorične zmožnosti. Ko se je ves posvetil etnografiji, je začel nekako »na robu slovenske legende« (1935) [...] nato pa nam je pripravil doslej najboljši pregled slovenskih ljudskih običajev (v »Narodopisju Slovencev«). Po osvoboditvi je bila ena njegovih prvih skrbi obnovitev strokovnega glasila, ki naj bi nadaljevalo tam, kjer je nehal nekdanji »Etnolog«. Prvi letnik časopisa »Slovenski etnograf« je izšel leta 1948, za njim pa do danes še trije. [...] Leta 1947 je Etnografski muzej po četrstoletnem životarjenju v enem samem prostoru pridobil dve novi razstavnici dvorani. Kot posebno Orlovo zaslug o naj omenim še skrb za žive, načrtne stike s terenom: začevši od leta 1948 je organiziral osem večjih raziskovalnih skupin (10–15 oseb), ki so se mudile po mesec dni v raznih doslej slabo raziskanih predelih

naše domovine. Te skupine prinašajo s sabo s terena dragoceno gradivo (zapiske, risbe, fotografske posnetke, predmete) – prispevke za veliko kolektivno delo o etnografiji Slovencev sredi 20. stoletja.

Ob izidu *Etnografa* je v prispevku Po poteh naše narodopisne znanosti (21. 6.) obširno poročal Božidar Borko. Tega dne je bilo objavljeno tudi kratko nepodpisano poročilo o razstavi Etnografskega muzeja v Moderni galeriji in (18. 7., s podpisom F. B.) članek Tridesetletnica Etnografskega muzeja.

*

Boris Kuhar se je s prvim podpisanim člankom, z reportažo Po naši lepi Koroški, oglašil šele 31. marca. V njem se je kritično lotil več tem, kar je napovedal že v podnaslovu: Velike priprave na vseljudski praznik Koroške – Po zemlji, prepojeni s krvjo – Novo letovišče, ki obeta nizke cene – Tožba delavcev v Prevaljah – Električna sredi temnih gozdov pod Peco. Kuharjev je bil verjetno tudi prispevek (podpisan z Bor., 5. 4.) V Mežico – Ob 10 letnici partizanskega napada na Mežico in prihoda komandanta Staneta na Koroško.

Naslednji mesec je bil zanj izjemno delaven. V treh zaporednih dneh (6.–8. 4.) je objavil svojo znamenito Povest brez konca s podnaslovom Odlomek iz novele mladega francoskega realista Renea Veritéea. S pristopom, ki bi mu bilo danes še najbližje t. i. raziskovalno novinarstvo, je nameraval opozoriti, da prostitucija v Ljubljani obstaja. To se je sicer vedelo, ne pa tudi javno razglašalo. Zato Kuhar ni udaril naravnost, ampak je vse skupaj zavrnil v zgodbo, ki se dogaja v Parizu, pri čemer se je še sam skrival za izmišljenim imenom Rene Veritée. Ljubljana je na primer Sena, s krajem Canion d'Igue je mišljen Iški vintgar, L'Union Grande je hotel Union, L'Elefant je Slon, Dai Lama je Daj-Dam, bar Chez Maison haute je na vrhu Nebotičnika, medtem ko je s Francisko, po našem Frančiško, najbrž upodobil katero od resničnih ljubljanskih deklet. Družbo z davčnim uradnikom in s soprogo pa je Kuhar vpeljal zato, meni Nadja Valentinčič Furlan,² da je lahko opozoril na naivnost družbe in dvoličnost politike, ki je trdila, da v socializmu prostitucije ne more biti. Navedbe v Povesti brez konca so vzbudile veliko pozornosti, vendar tedaj 24-letni Kuhar, kot se spominja v intervjuju, virov ni hotel izdati. S tem je zaščitil tudi sebe, preiskovalce s policije, ki so ga klicali na pogovor, pa je pustil praznih rok.

*

Še preden se je vznemirjenje poleglo, je Boris Kuhar v rubriki Naši problemi s kritičnim zapisom Za naš delavski naraščaj gre (11. 4.) odprl novo, za oblast neprijetno temo. V članku je ostro nastopil proti razširjenemu izkoriščanju in pretepanju vajencev, ostalini predvojnih časov, ki v so-

2 Pripomba v dopisovanju po branju besedila.

Povest brez konca je odmevala (foto: Iztok Ilich z računalniškega zaslona, 2020).

cializmu ni imela kaj iskati. Najprej je zavrnil izgovore in neprepričljive predloge obrtnikov, nato se je vprašal, zakaj imajo vajenske šole le honorarne predavatelje, pripomnil, da bi tudi vajenci radi uživali socialistično demokracijo, in sklenil, da morajo biti vzgoja, šolanje in zagotovitev bolj-ših razmer za življenje in zdravje učencev v gospodarstvu skrb vse naše skupnosti. Da je bila težava res velika, je potrdil z zbranimi podatki:

Učenci morajo večkrat opravljati delo, kateremu telesno niso kos in to gre v škodo njihovem zdravju. Statistika ambulant poliklinične službe pove, da so lani izgubili vajenci v starosti od 14 do 18 let 34.140 delovnih dni zaradi telesnih poškodb, obolenj dihal, kože in podkožja itd. Lani je bilo tudi 18 smrtnih primerov med mladimi delavci in vajenci. V petih primerih so bili krivi sami ponesrečenci, 1 primer ni bil razjasnjen, za 12 mladih smrtnih žrtev pa nosijo polno odgovornost podjetja. [...] Naj pri tem nihče ne smatra, da je to kakšna namerna akcija proti obrtnikom, mojstrom itd. ali hujskanje ter dajanje potuhe vajencem. Nasprotno, daleč sem od tega. Toda človek ne more ostati ravnodušen ob pojavih nečloveškega izkoriščanja vajencev, posebno pa še ne danes, ko ustvarjamo družbo svobodnih enakopravnih ljudi.

Še tri dni pozneje, ob smrti Borisa Kidriča, so Kuharju v *Poročevalcu* zaupali posebno nalogo. Poslali so ga v Zagreb, kjer je prestopil na vlak s krsto pokojnega politika na poti v Ljubljano. V prvi reportaži je opisal razpoloženje med potniki. Znal je biti zelo slikovit:

Železar z Jesenic, ki se je peljal na dopust v Split, je ves razgret pripovedoval sopotniku, mlademu Dalmatincu, da je osebno spoznal tov. Kidriča in se z njim razgovarjal, ko je obiskal jeseniško železarno.

»Kako lepo po domače nam je razložil že pred več leti to, da bomo našo tovarno sami upravljali. Osvojil je srca nas vseh. Sedaj so njegove besede stvarnost.« [...] Starejši žencici se je nabiralo vedno več solz v očeh, ko je prebiral »Poročevalca«. »Tako mlad, pa je moral že umreti. Delal je preveč in gal-ral noč in dan, brez spanja. Nase ni gledal, temveč samo na delo ...«

V posebni večerni, 15. 4. ponatisnjeni izdaji *Slovenskega poročevalca* so sledile še podrobnosti:

Zagreb je s solznimi očmi ostal za nami. Vlak, ki vozi krsto s truplom Borisa Kidriča, pelje naprej proti slovenski meji. Kljub pozni uri so se na vseh postajah zbrali ljudje. Možje so sneli klobuke, že-nam so se orosile oči, ko so zrle odprti črni vagon z gomilo vencev [...] Vlak drdra enakomerno naprej v noč. Zunaj je spomlad, povsod vse cvete in ze-len, narava se prebuja, toda človeku se zdi, ko da tudi kolesa pojo žalostinko. Povsod je žalost, črni-na, mrtvaško cvetje. V Krškem, Brestanici so veli-ke razsvetljene slike tovariša Kidriča, obrobljene s črnim trakom. V Krškem stoji častna četa in velika množica ljudi. Okrog slik Borisa Kidriča visoko go-rijo plameni bakel. V Sevnici je postrojena častna četa gasilcev in nekaj sto ljudi. V svetlobi bakel so vidni njihovi žalostni obrazi. Roke pomahajo v slo-vo: Zdravo, tovariš Kidrič, čeprav te ne bo nikoli več med nas, boš večno živel med nami. [...] Ob krsti nemo kot kip oficirji v čeladah – častna straža. Tiho so, toda njihove misli so pri njem, ki leži v kr-sti. Nanj v tem trenutku misli nekaj vagonov naprej njegov najdražji prijatelj Tito. Z njim je v družbi tudi žena pokojnega Borisa Kidriča z malo hčer-kico. Tu je še več njegovih najbližjih tovarišev in sodelavcev: Edvard Kardelj, Aleksander Ranković,

Ob smrti Borisa Kidriča (foto: Iztok Ilich z računalniškega zaslona, 2020).

Milovan Djilas, Miha Marinko, Lazar Koliševski, Petar Stambolić, France Leskošek, Djuro Pucar. [...] Tako je bilo še naprej na vsej poti do Ljubljane, na zadnji poti Borisa Kidriča v mesto, kjer je začel svojo častno pot odločnega in nepomirljivega borca za pravice delovnega ljudstva.

Še istega dne je Kuhar v članku Pot žalosti in večnega spomina prepričljivo opisal slovo v Ljubljani:

Poslednji defile ob krsti Borisa Kidriča v Ljudski skupščini. Vrsta ljudi, ki čakajo na mimohod, sega do Tromostovja, čeprav stoje ljudje po trije ali štirje v eni vrsti. Živa ljudska reka, ki vstopa v skupščino, že v avli preneha z glasnim govorjenjem, tako da se čuje le še rahlo šepetanje. Od devete ure zvečer pa do polnoči, dokler sem opazoval množico, se vrsta ljudi, ki molče stopajo mimo krste Borisa Kidriča, ni pretrgala niti za trenutek. Ljudje pred mrliskim odrom nemo zro v blede in upadli obraz v krsti. V vrsti so mladi in stari in še o polnoči najdeš v mimohodu popolnoma osivelega starčka ali starko. Čeprav je že pozna ura, so v vrsti tu in tam tudi otroci, ki jih starši pred krsto dvignejo, ker so sami premajhni, da bi videli na mrliški oder. [...] Po končani žalni svečanosti ob grobu je množica spet zavalovila. Vsakdo je hotel še zadnjič videti vsaj krsto, drugi so hoteli osebno položiti vence. Med množico se je prerivalo tudi 40 mladih dijakov iz Tomaja. Vsak je imel šopek v rokah. Vsi so hoteli z njimi okrasiti krsto. Toda težek pokrov grobnice je zaprl krsto s tovarišem Kidričem med njegove prijatelje – narodne heroje.

V naslednjih dneh je sledilo še nekaj nepodpisanih skupinskih preglednih člankov o žalovanju po Sloveniji, h katerim je svoje vtise bržkone prispeval tudi Boris Kuhar. Približevanje 1. maja je spominjanje na Kidriča s prve strani umaknilo v notranjost časopisa. V ospredje so stopile delovne zmage, v praznični številki pa je bila več kot polovica od 26 strani prepuščena voščilom oziroma oglašom delovnih organizacij.

*

Po daljšem premoru se je Boris Kuhar (podpisan z B. K.) znova oglašil 14. septembra z reportažo – narekovano dan prej po telefonu! – Pretresljiva svečanost na Rabu ob odkritju spomenika na novo urejenem grobišču rabskih žrtev je bila hkrati mogočna manifestacija nadaljnega odločnega boja za čuvanje svobode in neodvisnosti naše socialistične domovine. Znova se je znašel v svojem elementu, sredi valoveče množice, in se izkazal za mojstrskega posredovalca pretresljivih trenutkov:

Težko je opisati prizore, ki so se odigravali, ko so nekdanji rabski interniranci prišli na grobove, v katerih počivajo njihovi tovariši in svojci. Stare ženske z Dolenjske, iz Ljubljane, iz Čabranskega in drugod so iskale med množico grobov grobove svojih mož, sinov in hčera in ko so jih našle, je odjeknil po grobišču pretresljiv jok. Žene so greble z rokami po prsti, v kateri počivajo njihovi možje in otroci. Na grobove so položili neštevilne vence in prižgali sveče [...] Ginljiv je bil tudi prizor, ko so ljudje iztresali v veliko žaro zemljo, ki so jo prinesli prav iz vseh krajev, nekdanjih domov 5000 žrtev, ki počivajo na tem pokopališču. Nedopovedljivo strahovito je to, kar so tu počenjali Italijani. Zato človek ne najde besed, ko vidi, kako danes spet proslavljajo svoj iredentizem ter prirejajo celo svečanosti ob spominu na zlo, ki so ga prizadejali našemu ljudstvu. Drznejšo se celo ponašati s tem svojim početjem, ki bi moralo biti najbolj sramotna stran v njihovi zgodovini. [...] Dolgo se nismo mogli ločiti od grobov in ko smo odpluli, je daleč tja v morje odseval svit tisočev sveč, ki so še pozno v noč gorele na grobovih, mrtvim v spomin, nam v opomin, tistim, ki še vedno stegujejo svojo grabežljivo pest po naši zemlji, pa v resno svarilo.

Pet dni pozneje so se kot opozorilo Italiji ob udeležbi številnih tujih vojaških delegacij začeli veliki manevri JLA, kar je bila nova priložnost za Borisa Kuharja. Kot posebnega dopisnika so ga poslali na teren, od koder je (podpisan z B. K.) začel poročati o poteku dotlej največjih vojaških vaj jugoslovanske vojske. Od 20. do 25. septembra je bralce *Slovenskega poročevalca* sproti obveščal o premikih na navideznem bojišču. Sledila so si poročila: Napad se je začel, Napad se nadaljuje, Fronta se je ustalila,

Slovenski poročevalec z dne 3. maja 1953 (foto: Iztok Ilich z računalniškega zaslona, 2020).

Zatišje pred burjo, Z manevrske fronte – razgovor vojakov z načelnikom generalnega štaba, Zadnja bitka, Manevri so končani in Vrhovni poveljnik JLA priredil sprejem na čast tujim delegacijam. Za konec je Kuhar živo opisal še polet z bombnikom nad prizoriščem »spopadov« in v članku Nočni sokoli (26. 9.) akcijo z izvidniki za »sovražnimi položaji«.

V naslednjih dneh je Kuhar pod skupnim naslovom Iz novinarjeve beležnice objavil še nekaj reportažnih odmevov in fotografij z manevrov. Na primer Človek, energija in jeklo – Povest o tanku (30. 9.), Partizanska noč (2. 10.) itn.

*

V petek, 9. oktobra, je *Slovenski poročevalec* na prvi strani s poudarjenim tiskom sporočil:

Washington in London sta objavila komunike, da prevzame Italija popolno oblast v coni A STO – Brutalna kršitev mirovne pogodbe – Izdajalec je dobil nagrado za svoje izdajstvo – Senca fašističnih požigalcev in zločincev ponovno nad Trstom – Ne-popisno ogorčenje vsega ljudstva v naši državi ...

V teh težkih dneh je svoje novinarsko pero priostril tudi Boris Kuhar. V prispevku V sežanskem okraju (B. K., 24. 10.) je poročal o razpoloženju med pripravami na volitve in med drugim zapisal:

Zbori volivcev so bili po kraških in istrskih vaseh prav v dneh, ko je vsa naša domovina – kot en sam mož enotno in odločno demonstrirala proti krivičnim sklepom o Trstu. Zato se je tudi večina zborov

volivcev v sežanskem okraju pretvorila v odločne manifestacije za naše pravice v Trstu in coni A. Samo da so ljudje slišali besedo Trst in o pohlepu Italijanov po naši zemlji, so stisnili pesti in najraje bi zdirjali čez mejo ter zaščitili svoje brate in sestre pred laškimi krvniki.

*

Ob koncu novembra so Borisa Kuharja znova poslali na pot – v Jajce, od koder je 24. 11. po telefonu poročal o pripravah na proslavo ob 10-letnici zasedanja AVNOJ-a:

Praznično mesto v srcu Bosne. Tu, v srcu Bosne, kjer se divja Pliva zliva čez visok slap v Vrbas, je nastalo že pravo narodno veselje. S starih lesenih hiš s črnimi strehami in s številnih novih stavb, ki so v zadnjih letih zrasle v Jajcu, visi že na stotine zastav. Ozke in krive strme ulice so že prepletene z zelenjem, toda mladinci jih še vedno krasi. Mladina, pa tudi starejši, so ustanovili prostovoljne brigade Socialistične zveze in te sedaj ves dan pa tudi pozno v noč krasi ulice in hiše ter zgodovinske zgradbe. Okna se že vsa lesketajo. Tako praznično bo starobosansko mesto dočakalo v nedeljo največji praznik ne samo Jajca in Bosne, tem več največji praznik vse Jugoslavije. ...

Sledila so še poročila (Od našega dopisnika) Velika zgodovinska Proslava (27. 11.), Pred velikim dnem (28. 11.): Jajce navdušeno sprejelo maršala Tita – Vsi preživeli delegati in mnogi najvišji voditelji v Jajcu – Svečano zasedanje ljudskega odbora mestne občine ... Na tematski strani

Jajce = muzej velikih dni (29. 11.) je Kuhar prispeval krajši zapis Noč, ki nam je dala Jugoslavijo.

*

Doma se je Boris Kuhar lotil še enega žgočega družbenega problema, prostorske stiske v psihiatrični bolnišnici v Ljubljani. V reportaži Za stanovanje gre v umobolnici (8. 12.) je zapisal:

... Kar spremljaj me, dragi bralec na poti po prostranem zemljišču bolnišnice. V raztegjenem kurniku sem na eni strani za gosto mrežo našel kokoši, na drugi strani pa prebivajo strežniki in bolničarji s svojimi družinami. V mali sobi, veliki 2 x 3 m, je stanovanje družine Tomše. Ima tudi kuhinjo, veliko le toliko, da se v njej komaj obrneš in po steni teče vlaga v potočkih. Tomšetova žena mi je žalostna potožila: »Komaj smo kupili novo omaro za 32 tisoč dinarjev, in sedaj jo poglejte. Od vlage že

odstopajo deske.« Kaj bi ne, saj pod kurnikom teče gnojnica, vsaj nos ti to pove. [...] »Če bi dobili uslužbenci primerna stanovanja izven bolnišnice, bi lahko sprejeli še sto bolnikov,« sem še izvedel ob zaključku svojega obiska pri dr. Kanoniju v ljubljanski umobolnici. Ko sem srečaval v široki aleji ob izhodu spet skupaj bolnike in otroke, sem v mislih ponovno obudil vse, kar sem v teh nekaj urah videl. Nad svojimi vtisi sem se zgrozil, kot se mora zgroziti vsakdo, ki ima človeško srce.

Pred koncem leta se je Boris Kuhar še enkrat izkazal kot raziskovalni novinar. V prispevku Kaj vse pijemo? Grehi gostilničarjev in trgovcev v epruvetah (13. 12.) je opozoril na jesih namesto cvička, prekislo limonado in druge goljufije, na katere je naletel. Dodal je potopisno reportažo S poti – Srečanja v srcu Bosne (15. 12.) in se poslovil s Pozdravi iz otroških src (19. 12.), pristrčno lepljenko iz pisem osnovnošolskih otrok, poslanih vojakom in častnikom JLA.

